

Сторінки історії

УДК 63:573.001

© 2016

В.А. Вергунов,
член-кореспондент НААН,
доктор сільсько-
господарських наук

Національна наукова
сільськогосподарська
бібліотека НААН

ВИДАТНИЙ ОРГАНІЗАТОР АГРОБІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ (ДО 150-РІЧЧЯ С.Л. ФРАНKFУРТА)

Мета. Розкрити внесок С.Л. Франкфурта у розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні у 1901 – 1920 рр. **Методи.** Методом історико-наукового аналізу із залученням архівних документів реконструйовано біобібліографію С.Л. Франкфурта в частині науково-організаційної роботи і творчих напрацювань на ниві агробіології. **Результати.** Вперше відтворено діяльність С.Л. Франкфурта для розгортання системних досліджень з питань агрономії, агрохімії, особливо для потреб культури цукрового буряку. Розкрито роль С.Л. Франкфурта у становленні академічної науки в Україні. **Висновки.** Доведено значущість творчого доробку С.Л. Франкфурта для утвердження у світовій практиці поняття «культура цукрового буряку», а також створення ним київської школи агрохіміків. Уперше описано його життя і творчі напрацювання після еміграції з України у 1921 р.

Ключові слова: С.Л. Франкфурт, Всеросійське товариство цукрозаводчиків, культура цукрового буряку.

Актуальність досліджень. З ім'ям Соломона (Шоломона) Львовича Франкфурта пов'язане становлення та розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні [1–4]. Публікації академіка Б.С. Носка широко висвітлюють історію агрохімічних досліджень в Україні [10] та діяльність київської школи [9]. Національна академія наук України без усіляких застережень ще з 1993 р. у своїх історичних оглядах називає С.Л. Франкфурта одним зі своїх засновників [11]. Однак через відсутність архівних документів як в Україні, так і в Росії контекстової біобібліографії С.Л. Франкфурта не створено.

Мета. Розкрити внесок С.Л. Франкфурта у розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні як галузі знань та організації у 1901–1920 рр.

Матеріали та методи досліджень. Використано загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація), міждисциплінарні (структурно-системний підхід) та власне історичні (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, персоніфікації) методи.

Результати досліджень. С.Л. Франкфурт народився 1866 р. в м. Вільно (нині — Вільнюс, Литва). Спеціальну агрономічну освіту здобув у Цюрихському університеті. Після повернення

на Батьківщину спочатку працював за фахом, а потім викладав у Московському сільськогосподарському інституті. У цей час він вступає до створеного 1880 р. в Санкт-Петербурзі Товариства ремісної і сільськогосподарської праці (ТРП) для навчання єврейської молоді сільськогосподарської та ремісничої майстерності і стає його активним членом. Крім того, С.Л. Франкфурт не менш результативно співпрацював із партією кадетів, від якої згодом увійшов до Тимчасового уряду О. Керенського після подій 1917 р. як уповноважений Міністерства землеробства в Україні.

Під науковим керівництвом К.А. Тимірязєва у 1896 р. він захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня магістра сільського господарства на тему: «Про фізичну роль деяких складових частин насіння». Того самого року побачила світ його фундаментальна монографія «Методи хімічного дослідження речовин рослинного походження». Починаючи з 1898 р. він працював під керівництвом П.С. Коссовича у створеній ним сільськогосподарській хімічній лабораторії Міністерства землеробства і державних маєтностей при Лісовому інституті, що стала методичним центром із хімії ґрунтів у країні. Разом з ним працювали такі майбутні академіки АН СРСР, як К.К. Гедройц і М.М. Тулайков, член-кореспондент АН СРСР В.С. Буткевич, професори С.О. Захаров, П.Г. Лосєв та ін. Під час роботи в лабораторії С.Л. Франкфурта стає одним із провідних агрохіміків країни, й особливо щодо проведення вегетаційних дослідів. Він був ініціатором створення першої мережі географічних дослідів з удобреннями, яку реалізував передусім в Україні.

Після захисту дисертації до 1900 р. Солон Львович також працює приват-доцентом Московського СГІ, проходить наукове стажування у відомого вченого — професора Є. Шульца в Цюріху, а також на Ротамстедській станції. На початку 1901 р. С.Л. Франкфурт відгукується на пропозицію створеного 1897 р. у Санкт-Петербурзі Всеросійського товариства цукрозаводчиків (ВТЦ) переїхати до Києва й очолити агрохімічну (насінневу) лабораторію Південно-Російського товариства заохочення землеробства і сільської промисловості. Він стає ортодоксальним прибічником міністра внутрішніх справ П.А. Столипіна щодо втілення принципів його аграрної реформи, коли той перебував на посаді прем'єр-міністра країни.

С.Л. Франкфурт — розробник програм і схем усіх польових дослідів із цукровим буряком, а також з 1905 р. — із картоплею та зерновими

колосовими, що проводила мережа дослідних полів ВТЦ. Разом із майбутнім академіком ВАСГНІЛ Б.М. Рожественським він складає одну із кращих для свого часу «Інструкцію ставлення дослідів з буряками», а також, мабуть, першу в країні повноцінну методику проведення польового досвіду у 1901 р.

Вчений створив у Києві одну з кращих в імперії агрохімічних і контрольно-насінневих лабораторій (1903). Саме в ній академік В.І. Вернадський провів у 1919 р. дослідження з подільським каоліном, про результати яких доповів у 1922 р. на засіданні Паризької академії наук, що стало першою репрезентацією сучасної НАН України на міжнародній арені [6]. Згодом на основі цієї лабораторії був створений сучасний ННЦ «Інститут землеробства НААН».

Завдяки С.Л. Франкфурту у світовій практиці остаточно утвердилося поняття «культура цукрового буряку».

У період Першої світової війни (1914–1917) С.Л. Франкфурт працював уповноваженим Міністерства землеробства та Комітету Південно-Західного фронту із заготівлі продовольства не лише для діючої армії, а й населення Київської, Подільської, Волинської та Чернігівської губерній зі штаб-квартирою у Києві.

С.Л. Франкфурт був одним із засновників першого вітчизняного творчого фахового об'єднання — Київського агрономічного товариства, створеного 12 лютого 1909 р., фундатором Київського обласного союзу хіміків (1917), членом правління Союзу промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства (1918), товаришем (заступником) міністра землеробства Центральної Ради та Української Держави гетьмана П. Скоропадського, членом Вищої земельної комісії УНР, членом Комісії із заснування УАН, головою Сільськогосподарського наукового комітету України (1919–1920), що став предтечею сучасної НААН, завідувачем селекційно-насінневого відділу Головцукру (1920). Від імені Української Держави гетьмана П. Скоропадського очолив Комісію з перегляду торговельного договору з Німеччиною. Домігся, щоб німецька сторона заплатила золотом за вивезений хліб та цукор.

С.Л. Франкфурт — один з ініціаторів проведення Першого Всеукраїнського агрономічного з'їзду, що пройшов у Києві 22–26 жовтня 1917 р., на якому було ухвалено створити Українську хліборобську (аграрну) академію. Його доповідь «Аграрна реформа і цукрова промисловість» лягла в основу Тимчасового земельного закону, затвердженого Центральною

Українською Радою 18 січня 1918 р.

З 1921 р. С.Л. Франкфурт — член Центрального правління і керівник Закупівельного товариства Всесвітнього союзу ТРП. У 1940 р. учений емігрує до США і бере активну участь у роботі Надзвичайного комітету у справах Союзу ТРП в Нью-Йорку. У 1947 р. очолив Всесоюзний Союз ТРП, до складу якого входило 76 відділень різних країн світу.

Пшов із життя Соломон Львович 18 листопада

1954 р. у віці 88 років у Нью-Йорку (США), де і був похований.

Творча спадщина С.Ф. Франкфурта налічує близько 200 наукових праць російською, українською, німецькою та англійською мовами з питань агрономії, аграрної економіки, агрохімії, переробки сільськогосподарської продукції, методології, організації галузевого дослідництва, що з багатьох позицій за життя вченого визнані класичними і неодноразово перевидавалися.

Висновки

С.Л. Франкфурт упродовж 1901–1920 рр. безпосередньо брав участь у створенні практично всіх провідних науково-дослідних установ аграрного профілю на українських землях, у формуванні наукових програм їхньої діяльності та розробці всіх основних законодавчих документів щодо становлення й розвитку галузевого дослідництва

для потреб порайонного та обласного ведення. Доведено значущість творчого добору С.Л. Франкфурта для утвердження у світовій практиці поняття «культура цукрового буряку», а також створення ним київської школи агрохіміків. Уперше описано його життя і творчі напрацювання після еміграції з України у 1921 р.

Бібліографія

1. Вергунов В.А. С.Л. Франкфурт і розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи (1901–1920 рр.)/В.А. Вергунов//Історичні записки: зб. наук. пр./М-во освіти і науки України, Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. — Луганськ, 2006. — Вип. 11. — С. 204–240.
2. Вергунов В.А. С.Л. Франкфурт та діяльність Київської хімічної і насінневої контрольної станції Південно-російського товариства заохочення землеробства і сільськогосподарської промисловості (1901–1910 рр.)/В.А. Вергунов//Історія укр. науки на межі тисячоліть: зб. наук. пр./Дніпропетр. нац. ун-т, ДНСГБ УААН, Відділення історії та методології освіти, науки і техніки АН Вищої шк. України, Ком. з історії науки і техніки наук. Т-ва ім. Т. Шевченка. — К., 2007. — Вип. 31. — С. 25–32.
3. Вергунов В.А. Соломон Львович Франкфурт та Київське Агрономічне Товариство/В.А. Вергунов//Миронівський інститут пшениці імені В.М. Ремесла Національної академії аграрних наук України (1912–2012); за ред. В.С. Кочмарського. — Миронівка, 2012. — Розд. 1: Створення та діяльність Миронівської селекційно-дослідної станції: історіогр. нарис, підрозд. 1.3. — С. 32–35. — Присвяч. 100-річчю заснування.
4. Вергунов В.А. Франкфурт Соломон (Шоломон) Львович, професор/В.А. Вергунов//Миронівський інститут пшениці імені В.М. Ремесла Національної академії аграрних наук України (1912–2012); за ред. В.С. Кочмарського. — Миронівка, 2012. — Розд. 5: Організатори наук. та вироб. діяльності, підрозд. 5.1. — С. 502–504. — Присвяч. 100-річчю заснування.
5. Вернадский В.И. Дневники 1917–1921 (октябрь 1917 — январь 1920)/ИАНУ; Комиссия по разработке научного исследования академика В.И. Вернадского, ЦНБ им. В.И.Вернадского, РАН, Архив. — К.: Наук. думка, 1994. — С. 100.
6. Вернадский В.И. Из воспоминаний: Первый год Украинской Академии Наук (1918–1919) (Московское отделение архива РАН. — ф. 518. — оп. 2. — № 70)//Труды по истории науки/В.И.Вернадский. — М.: Наука. — С. 379.
7. Иванов И.В. История отечественного почвоведения: развитие идей, дифференциация, институционализация/И.В. Иванов: Ин-т физико-химических и биологических исследований проблем почвоведения; Докучаевское общество почвоведов. — М.: Наука, 2003. — С. 134.
8. Минеев В.Г. История агрохимии и методологии агрохимических исследований: учеб. пособие/В.Г. Минеев, А.А. Лебедева. — М.: Изд-во МГУ, 2003. — С. 98.
9. Носко Б.С. С.Л. Франкфурт і розвиток Київської школи агрохімічних досліджень/Б.С. Носко//Агрохімія і ґрунтознавство міжвід. тем. наук. зб. — Вип. 82. — Х.: ННЦ «ІГА ім. О.Н. Соколовського», 2015. — С. 81–85.
10. Носко Б.С. Сторінки історії агрономічних досліджень в Україні/Б.С. Носко. — Х.: ТОВ «Щедра садиба плюс», 2015. — С. 34–42.
11. Ранняя история академии наук Украины (1918–1921)/Ю. Храмов, С. Руда. Ю. Павленко, В. Кучмаренко. — К.: Манускрипт, 1993. — 248 с.
12. ЦДАВО України, ф. 1230, оп. 2, спр. 1, арк. 15–17.

Надійшла 28.01.2016.